РАЗГОВОР С ИРАЧКИМ ПИСЦЕМ АБДУСЕТАРОМ НАСИРОМ

Разговор водио Српко Лештарић
(*Политика*, у четири наставка почев од 30.9.1996.)

Оно што ме је навело да забележим овај разговор није само чињеница да је стваралаштво ирачког прозног писца Абдусетара Насира познато и признато како од читалаштва, тако и од критике, не само у Ираку, већ и у целом арапском свету. Име сам му запазио давно, али тек пре неку годину оно ми се наметнуло, уз наслове двеју књига који су мене привлачили као магнет гвожђе: *Љубавни записи једне жене* и *Љубавни записи једног мушкарца*; било је јасно да обе припадају епистоларном жанру, ретком у савременој арапској прози, а приљежни библиограф није, зачудо, испустио ни редни број издања, који беше двоцифрен. Популаран писац, дакле.

Хиперпродукција кратке приче у арапском свету добро ми је позната; у *Судбини и коментарима* Радослав Петковић умесно указује да озлојеђени љубавници пишу глупа писма, а две књиге љубавних писама јамачно нису могле настати без учешћа озлојеђености, размишљао сам; уза све дужне обзире, ауторитет текста мора остати изнад ауторитета пишчевог имена; морао сам најпре сазнати шта стварно стоји иза тих наслова. Прошле године, када сам сазнао, одлучих да то понудим и другима.

Епистоларној форми књижевност као да се увек враћа, а читаоци свих времена, привржeнији илузијама неголи критика, воле њену вараву топлину и интимност исказа. Да је форма стара, али и жива, не треба посебно доказивати – подсетимо се Платона, Еразма, Валтера Скота, Рилкеа, Растка Петровића, Андрића, Бела.

Сва писма јесу или љубавна, или пословна; у ова потоња убрајам и већину оних из научне преписке; у она прва – и путописе славних естета. Чар епистоларне форме крије се у готово позоришној непосредности обраћања и снажном ефекту документарности, стварне или фиктивне, на захтевном писаном језику чију крутост текст мора спонтано разорити. Ово није дато свакоме, чак ни сваком великом писцу.

Техника је ту у другом плану. Литераризовања „материјала“ заснованог на „чистим“ љубавним писмима, смеју се подухватити само врло талентовани писци: они, који су у стању да жонглирају на ивици понора баналне сентименталности, да ткају мрежу најфинијих монодрама на разбоју изоштреног и ретког инстинкта за пуно, мистичко поистовећење с особом коју воле душом и телом, надмашујући стандардно мајсторство идентификације с психом лика.

Жалећи потајно што сâм не могу да се огледам на том пољу, чекао сам прилику да нађем модерне примере епистоларног жанра на арапском језику, па да их преводим, а по имену знао сам само за Насирове. После више година, у Багдад стигох поново средином 1994; сместа стадох прикупљати Насирове књиге, којих има преко тридесет, али се у књижарама могу наћи две или три; једног жарког јулског преподнева 1995. Абу Таха, књижар и издавач који је од продаје Насирових књига својевремено купио кућу у близини трга Бâб ел Шарђи (остављајући писцу довољно за полован бразилски *пасат*, дечје трицикле и оправку писаће машине), јави ми да је пронашао обе књиге *љубавних записа*. Ухватих мали предах и похитах да аутора и лично упознам; превођење без таквог контакта каткад је немогуће и на малом корпусу текста, с арапског језика поготову. Почетком јесени имао сам „заокружену слику“ о аутору и делу.

Данас, кад сам ишчитао већину Насирових прича, знам да су многе међу њима неодољиве. Нисам могао бити сигуран да ли се слично сме речи и за *љубавне записе* (који су толико по укусу арапске публике), али делови које сам одабрао теку спонтано, као река и, према суду неколицине пријатеља чија претходна сумњичавост ми је помогла да потиснем извесне зебње, држе пажњу и зраче топлом светлошћу. Међу стотинама других

прича, неке су од материјала ниске специфичне тежине, али све су компоноване добро, чак и оне ратне, писане на самом фронту током рата с Ираном, по наређењу (алтернатива је била ићи у ров с пушком и писац тврди да их је све заборавио – осим једне.) Неке приче ушле су у антологије савремене арапске књижевности, многе су преведене на велике светске језике. Неке ће се ускоро појавити, или су се већ појавиле у београдској периодици.

Октобра 1995. Насир је био позван на 32. београдски сусрет писаца, али Ирак је већ шесту годину под санкцијама и он није успео обезбедити паре за пут. Обећао је да ће ове, 1996, доћи. Верујем да ће до тада југословенском читалаштву бити представљене и Насирове епистоларне збирке, као и друге његове приче, којима већ четврт столећа узбуркава страсти арапске публике, критике и цензуре, јер отворено говоре о љубави и тегобама душе и тела притиснутих суровим ускраћивањима, која је у арапско-исламском друштву непођудно и помињати, а камоли оспоравати. Многе су биле забрањене због покушаја рушења неких других табуа, а због једне писац је 1975. годину провео у самици чија дијагонала је била краћа од његовог стаса.

Током првих минута познанства успоставили смо однос у којем нема места међусобном ословљавању у другом лицу множине. Арапска етикеција, уосталом (с делимичним изузетком дворске), никада се није ни служила плуралом личних заменица да искаже дистанцу у друштвеном опхођењу, већ за ту сврху предвиђа сасвим друга појмовно-лексичка средства. Ми нисмо користили ништа од поменутог инструментарија. Интервјуи не воле тај присан тон; помислих, једног момента, да би ствар ваљало исправити неприметним кривотворењем, али рука над тастатуром није ми се дизала кад је требало да испише *Ви*.

Арапска књижевност и њени протагонисти у нас су релативно мало приказивани, а непосредни разговори с арапским писцима на њиховом матерњем језику ретки су и у културама темељнијим и моћнијим од наше: махом су нам долазили преводи с трећих језика – позајмљени сажети интервјуи у којима доминира обострана одмереност коју прати дискретна музика сфера. Нас двојицу није морила брига какав ће тон имати овај разговор. Сели смо као и обично код мене у радну собу, наточили по чашу, смислили четрдесет малих тема (магични број у источњачкој нумерологији) и у два „чина“ одиграли представу пред диктафоном. По „скидању“ текста он га је још мало допунио, а ја превео, групишући „сцене“ по сродности и одстрањујући поштапалице, дигресије и успутна измотавања.

АБДУСЕТАР НАСИР:

- *Покуде – највредније награде које сам добио*
- *Ја сам перманентни пројекат – увек у покрету к новом стварању*

ЛЕШТАРИЋ: *Како си се родио, где, кад и зашто? Чијом кривицом? Кад су ти се, стварно, отворише очи? Где си се и како школовао? Који су догађаји пресудно утицали на твој живот?*

НАСИР: Родио сам се управо тако – грешком. Пре безмало пола столећа отац ми је хтео да се, на мој рачун, наслађује пола сата времена и тако ме је хитнуо у живот, не мислећи

уопште на будућност. Моја одмазда за тај очев чин била је злочин доношења на свет трију дечака.

На питање „зашто“ у смислу сврхе, нема одговора. Не мислим да се неко рађа за ма шта, осим за оно што сам пронађе. Али ни ја, ни ма ко други, никада нећемо коначно сазнати шта смо то пронашли.

Очи су ми се отвориле од чудесне беде која дан-данас прогони моју породицу, мада сам рођени Багдађанин – а становници ове престонице спадају у имућније у земљи. Тако сам, мало по мало, дошао до схватања да је занат писца прави позив за сиромашне у овом тамном делу света.

Нисам стекао никакву велику диплому (мада сам провео године на студијама фолклористике у Каиру), па сам одлучио да се дипломски радови пишу о мени и да други онда то проучавају. Ја сам лош ученик – то је најбоље сведочанство које сам стекао у животу; први промашај водио ме је у други, већи: постао сам књижевник у земљи која се за књижевнике апсолутно не занима.

Али, можда претерујем. Занима се – у извесном смислу. То је једна од ствари које су „пресудно утицале“ на мој живот. Само неколико дана по појављивању моје приче *Наш господар халифа* у једном дамашћанском часопису, допао сам затвора и провео безмало годину у самици. О том искуству – опростиће ми се – не могу да говорим, не усуђујем се да евоцирам, јер то надилази моћ душе и чудо тела. Знам да ми је глава била празна, само страх и једна жена која ми се тајно, у оној тами, удварала да би ме одржала на животу (посветио сам јој, потом, причу *Друго госпођино лице*, уписавши речи „Лицу које ме је спасло од пада“).

Осим те љубави према жени посве несличној другим женама као важне ствари издвојио бих своје дружење с Идрисом, Махфузом и провод по каирским местима за забаву, пут који сам прешао морем од Александрије до Барселоне, ноћ с непознатом девојком у Букурешту, један колосалан губитак на рулету и трагичну смрт свога пријатеља Наср Мухамед Рагиба.

ЛЕШТАРИЋ: *Како је било у почетку, од кога си крао занат? Сигурно су постојале неке књиге које су ти одузеле дах. Кад ти је штампана прва књига и како си схватио да си писац? Да ли си мрзео критичаре који су те игнорисали?*

НАСИР: Кад су моје приче по први пут изишле на улицу – било је то 1964. године – осетио сам као да се овај свет некако променио. Који год да је то био ниво, тада, уочио сам да ми се име помиње међу људима. Мислим да сам одмах почео писати боље, из страха од онога што би се могло о мени причати; из дана у дан и из године у годину приче су саме себи судиле много пре но што би изишле „из мога шињела“. Опажао сам задовољство у очима читалаца. Почетак није био ништа необичнији него код других и верујем да се то догађа на сличан начин свугде у свету, свим писцима.

Занат сам учио из животних недаћа, путовања и – од жена. Волео сам Штефана Цвајга, Греама Грина, Достојевског и Сартра, а од Арапа Јусуфа Идриса. Дојмио ме се саудијски приповедач Абдулах Бахишвин, чију бриљантну причу *Додатак извештају о лицу под именом Али ибн Алван*, објављену код нас, у часопису *Ел Аклам*, испод псеудонима Абдулах Хакам, и ти волиш и објавио си је на српском.

Од стотина књига које живе у нама попут живих бића, које волимо и којих се ужелимо поново сваких неколико година, поменуо бих *Татарску пустињу* Дина Буцатија и *На Дрини ћуприју* вашег изванредног Иве Андрића. Својевремено ме је пренеразио Сервантес са својим *Дон Кихотом*, а вечни Достојевски и *Карамазови* присутни су у мени стално. Морам поменути и Шолоховљев величанствени *Тихи Дон*, од арапских аутора *Сезону сеоба на север* Тајиба Салиха, али, природно, кудикамо је више књига које овде није могуће поменути. Осим, дабоме, *Прича из 1001 ноћи*, које се не смеју изоставити.

Моја прва књига била је *Одоцнела жеља*, 1969. Она је учинила и да останем у сферама писања. Кад сам, како рекох, видео себе како се промећем међу светом у облику књиге (телефон није престајао да звони, а писма су пунила сандуче на улазним вратима) уочио сам врелу пожуду у очима девојака. То ми је саопштило да сам постао писац.

Критичари ме не занимају богзна колико, мада су о мени писали много; добро ми је познато како они размишљају и зашто се окоме на овога, а не на онога. Уосталом, књижевна критика је у нас, у Ираку, дан-данас у повоју и тешко да ће одрасти у догледно време.

ЛЕШТАРИЋ: *Дијалог с лепим женама дражи ти је од полемика с критичарима?*

НАСИР: Кудикамо! Мада ја у полемикама уживам. Али када ме интервјуише нека новинарка, ја говорим истину; с мушкарцима ми се зева још пре но што ми поставе питање. Не само да с женама могу да пустим мислима на вољу, већ и иначе – каквог може бити добра у разложним реченицама које долазе иза досадних бркова!? Жене су божији дар, морамо их пазити и чувати... где год је за то згода.

ЛЕШТАРИЋ: *Када си написао прву епистоларну причу и зашто? Јеси ли тада био заљубљен? Зар те није стид да рониш сузе пред женама, зар ти није важно да се зна разлика између мужаствености и женствености? И кад смо већ код тога, да ли, по теби, има разлике у међусобним брачним правима и обавезама супружника с једне стране и како поредиш ту везу с везом двоје љубавника, с друге? Шта је за тебе брачно неверство и да ли је срце дељиво?*

НАСИР: Никад нисам написао причу у облику писма; писао сам љубавна писма својој драгој и она су се појавила у четири фине књижице, које су штампане три и више пута између Багдада и Бејрута. Дабоме, тада сам био заљубљен, као што кажеш. То се десило шестога дана децембра 1973. Не знам ко ме после тога сакупио и вратио у првобитно

стање, само знам да ме је та жена пренела из Мртвог мора у море од меда. И – одлучих да зароним: до дна.

Данас, после свег овог чудесног живота, сатканог од путовања, писања, љубави и суза, не разумем више разлику између суза и кишних капи – и једне и друге истичу из мога тела док ми срце изговара Њено име...

Не смета ми да плачем пред оном коју љубим, мада тада оплакујем своју душу, која се родила на погрешном месту. Плачем за Амстердамом и Женевом, за Холивудом и Канарским острвима и Хавајима и Будимпештом, за Паризом, Копенхагеном и Стокхолмом. Кад се год сетим скривених тајни света, оплакујем улице свога пустог и јадног тела. Моја драга је једина која то зна, она ће плакати са мном заједно.

Што се тиче полова и њихових сличности и разлика, рекао бих да мушкарац постаје жена када га обузме врхунска сласт, док жена остаје то што јесте – жена; мени ово значи да су људска бића једнака пред својим жељама, дакле – пред стварношћу.

Ипак, разлике постоје. То је баш као кад неко крене да купује јабуке, док неко други иде да сакупља љуске; свака страна задржава своја права, али у стварности је тачно обрнуто. Зато ћеш љубавници у свему угодити здушно, док ћеш супрузи такође угодити, али без праве жеље.

Појам неверства у браку је само грозна грешка – морали бисмо, некако, потражити какву другу реч... Људско тело има велика права према своме власнику и када оно штогод зажели то је као с децом: детету треба неко ко ће се на њ сажалити, ко ће му дати млека. Оно што се назива „прељубом“ јесте та критична потреба детињег тела. Исто важи и за срце, кад веле да оно не може волети више но једанпут. Који виц!

ЛЕШТАРИЋ: *Чиме се занимаш у свакодневном животу? Чаршија прича да волиш коцку, пиће и жене-ванземаљце. Запослен си, пишеш, уређујеш рубрике по листовима и часописе, стизао си на многе симпозијуме и фестивале. Како?*

Ја сам врло уредан човек кад је у питању писање. Уживам да сређујем своје папире, приче и живот и водим разуђену личну архиву. Стога проводим много времена у својој радној соби. Мимо тога, део времена проводим у коцкању, пијуцкању и брбљању с пријатељима, удварању женама и гледању филмова Дастина Хофмана и Стив Мек Квина. Коцка, пиће и жене – да, то би био „кратак животопис Абдусетара Насира“; једино би могао да изоставиш оно „ванземаљце“, јер се дружим искључиво с женама које излазе из утробе ове земље, из пећина пропасти и помаљају се иза степеништа за послугу. Тај чудновати свет доноси ми многе моје приче. И многе мисли.

То се може рећи и за запослења, која су такође дала свој удео у мотивима за приче, у путовањима, женама и изненађењима. Неки бедасто тврде да је редовни посао глупост; мислим да они који то кажу никад нису умели измамити осмех неке даме у ходнику свога министарства или фирме и да нису успели проникнути у тајне свога посла – то су она створења која само долазе да приме плату и поносна су што су је добила без велика труда. Запослење је слично позоришту, ту има јунака свих фела, а ја обожавам

позориште. Током тридесет и три године, како радим, променио сам четири министарства. Почео сам као квалификовани радник, радио као дактилограф, па као шеф персоналног одељења, потом уредник у једном часопису, па секретар редакције, па главни уредник, уредник културне рубрике новина и главни уредник и тако све до данас.

Учествовао сам на многим сусретима писаца и држао многа предавања у Каиру, Аману и Бејруту – сва о списатељским искуствима, љубави, путовањима и породици. Никад нисам спречавао себе да говорим потпуно отворено оно што мислим; сале су бивале испуњене публиком која је долазила да чује моја „признања“, која су, као што је општепознато, бивала и те како тешка, дрска и смела, атакујући директно на емоције и – угрожава јавни морал тиме што га ставља на испит, при чему ми и дан-данас имамо, у многим арапским земљама, оно што се зове „морална полиција“...

ЛЕШТАРИЋ: *Стално помињеш кожу, поре, рскавице, зенице, удове, месо, описујеш разноразне сцене – куд ће ти душа!? Зар не стрепиш од Страшног суда? Постоји ли неки твој лични списак забрањених ствари? Многе књиге цензура ти је забрањивала – јеси ли се покајао? Долазе ли ти теме, речи и изрази које би желео да употребиш у својим причама, а не усуђујеш се?*

НАСИР: Кроз извесно време, видећеш, појавиће се у нас школа чија ће врата бити широм отворена за нову генерацију која ће писати слично мени; пошто сам још жив, они чекају да прво умрем, да се не би рекло да ме имитирају. Речи које користим и призори које стварам извиру из мога искуства. Наши писци, мислим – многи од њих – радо копају по речницима и лексиконима (а ти си видео какав је арапски језик и каква му је лексика) у трагању за речју коју још нико није употребио...

Забрањене ствари, како у писању, тако и у животу, припадају другима, не мени. Платио сам за то пуну цену, а нисам се устезао ни да улазим у закључане куће, разбијајући прозор, да бих допро до задовољења својих жеља и дошао до својих прича. Понекад се бојим Бога, али знам да ће моја душа о Судњем дану живети међу женама најлепшим и најразблуднијим, најљупкијим и најраскалашнијим. За свој живот одговарам сâм и његове кључеве нисам никад предавао у руке корифејима лажи и проповедницима који тргују речју.

Најлепша ствар с цензуром је кад тражиш начина да је обманеш; а у тој превари најслађе је кад ствари промакну и дођу до људи, у инат цензури. У целини посматрано, ја сам забрањен писац. Оно што данас пишем такође је забрањено. Најбоље што напишем и не покушавам да штампам. Зато каткад заваравам мало себе, а више цензуру, па се понешто ипак некако објави. Дабоме, није све ни у мојим рукама, цензура је полиформна и мултифункционална. Једна стражари пред темом званом „секс“; она се помно уздржава, пазећи да се не заплете у стварност. Друга држи подигнут штап пред вратима религије; та цепа сопствену одећу од радости гледајући те шта пишеш. Трећа се смеје пред капијама политике – то је она којој су уста пуна демократије, али не објашњава значење тог појма. четврта настоји да утврди шта раде прве три. Како, дакле, да пишем оно што желим?

ЛЕШТАРИЋ: *Упркос свему, многе приче су ти преведене на светске језике, а књиге си објављивао и у другим арапским земљама; је ли било награда и покуда?*

НАСИР: У Дамаску сам објавио три књиге, у Каиру четири, у Бејруту три (не рачунајући мале романе за децу), а остале у Ираку. Штошта је превођено, али ја чак и не знам тачно шта је све преведено и на које језике – ми овде то сазнајемо с вишегодишњим закашњењем, ако икада и сазнамо. Знам да су сада у припреми неки преводи на француски, немачки, енглески, шпански и румунски, уз ово што ти сада преводиш на српски.

Пре неки дан, када сам ти дао да прегледаш моју *Псовачку архиву* коју сам формирао од напада многих на моје писање и видео си, мислим, колико је оних који ме вребају и са севера и с истока, а можда и с југа и запада, јер тамо нема ниједне негативне критике засноване на књижевно-теоријској аргументацији. Тако највећи део моје архиве заузимају покуде и клевете, због чега сам поносан. То је крунски доказ да сам од њих већи. Истовремено, то ми је и највреднија награда коју сам могао добити. Ако моје писање такво какво, формом и садржином, њима не би сметало, сматрао бих га беспредметним и неоправданим – чак, оно би, за мене, постало немогуће, без обзира на евентуалне позитивне судове, на пример. Било је, наравно, и нешто правих награда и сличних подстицаја, али клеветнички текстови издвајају се по величини и важности.

ЛЕШТАРИЋ: *Нема сумње да је то, гледано из њиховог угла, праведна реакција на агресију твојих текстова. Главнина твојих читалаца су млади оба пола, јер без зазора говориш о „страшном наслеђу лишавања“, „школи ускраћености“ и лажном моралу, тумачећи многе поступке својих јунака рестриктивним традицијама арапско-исламског друштва које забрањују готово сваку комуникацију између полова. Али кад твоји млади обожаваоци стасају и инкорпорирају се у систем, спремно те куде, тврдећи да распусним писањем квариш омладину. (Можда ти завиде, сећајући се како су ти замало подлегли и ужасавају се екскомуникације коју би доживели идући путем ослобађања за који се залажеш, посебно ослобађања жене.) Међу њима се тада нађе и оних најогорченијих, који тврде да је свако стварање по себи такмичење с Творцем, те отуда јерес по нужди. Да ли су утолико у праву, да ли је свако стварање сан о слободи и рушењу ауторитета? И куд су се денула она радознала деца?*

НАСИР: Лишавање у смислу ускраћености, живота под забранама, јесте школа Арапа. Од почетка историје, па до данас. Она ће остати тако, широм отворених врата за њих док Бог не одлучи да их спасе заблуда „доброг угледа“ и „части и поштења“; верујем да је идеја очувања духа ислама гурнула арапског човека исламског закона на пут бркања појмова о животу – у мрачну тмину и још мрачнија лишавања.

Писање је молитва ствараоца Сотони и она може бити пропаст, а може бити комад хлеба за храну души. Ја писање – и свако стварање, уопште – разумем као живот опредељен за славу добра, лепоте и Бога.

А деца? Она иду сва својим путем – у последњи светски рат.

ЛЕШТАРИЋ: *Шта као аутор мислиш о својим причама, њиховом језику и стилу и да ли имаш какву дефиницију кратке приче? Шта ти значи реч „писац“ и има ли писац мисију? Који су ти најновији пројекти? Зашто не прекинеш да пишеш?*

НАСИР: Шта ће остати читаоцима и критичарима ако ја то све изнесем? Могу рећи само једно: ја се разликујем од свих осталих ирачких писаца кратке приче, што само по себи није вредносни суд, већ пука чињеница.

При томе, лично преферирам да кратка прича остане без икаквог прописаног руха и атрибута. Умањили бисмо њену величину кад бисмо јој дали коначну дефиницију, мада су у оптицају многе дефиниције, умне и наивне. желим да у њој опстане дух приче, да је не би узурпирали они који не схватају како би је написали. Кратка прича је од крви и меса и ја за њу страхујем од причождера.

Реч писац мени значи нешто што се изједначава с посланством и задатком, а посланство изискује огромно осећање одговорности. А ја, како ме видиш, немам мере у анархичности, неодмерености и лудовању. Зато не знам шта ја то радим и чиме се бавим. Шта велиш, да престанем?

Али ја не бих умео престати. Ја сам перманентни пројекат, увек у тежњи к новом стварању. Није узалуд мојој породици презиме Ел Заубаи [Олујић]. Идеја која ме опседа у последње време јесте да напишем роман о доживљајима из сала за рулет, ликовима које сам сретао на тим чудесним и страшним местима и о томе како човек тамо може да се, без чаробног штапића, у ноћи која не познаје јутра, у трену, претвори у хохштаплера, шпијуна, просјака или овцу. Зар да станем пре но што то напишем!? А после тога написаћу још лепши роман, па нови, још бољи – све док се не појави госпођа Смрт и не однесе ме негде далеко...

ЛЕШТАРИЋ: *Какав је живот кратке приче и позоришта у Ираку данас? Ко су, по теби, најважнији ирачки писци кратке приче и који су проблеми издаваштва у Ираку под санкцијама?*

НАСИР: Шта мислиш да направимо целу књигу ових наших разговора? За одговор на ова питања морао бих сакупити читаву библиотеку својих есеја и приказа на теме кратке приче и позоришта – и опет не бих стигао све рећи. Ипак, у најкраћем, кратка прича данас боља је но што је била пре десет година. А позориште – ех, зарад коре хлеба оно сад касни читавих педесет година.

Од наших писаца кратке приче, лично сам пристрасан према писању Бусејне ел Насири и Јусуфа ел Саига. Прошле године умро је мој драги пријатељ и сјајан писац Махмуд Џиндари, а ту су још Џума ел Лами и Мухамед Худајр.

Што се тиче тешкоћа у издаваштву, то ти је као кад богаташ и сиромах размишљају о томе да оду у Монтекарло. Први се пење у авион, с осмехом, док се други пентра на магарца и – можда се такође осмехује. До санкција код нас је годишње штампано око шесто наслова. Сад штампамо једну књигу сваких шесто година!